İKTİSADİ *ve* İDARİ BİLİMLER

Alanında Uluslararası Çalışmalar

EDİTÖR
DOÇ. DR. ERSİN KORKMAZ

Horizon 2025

SERÜVEN YAYINEVİ

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2025

ISBN • 978-625-5897-33-6

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

İKTİSADİ *ve* İDARİ BİLİMLER

ALANINDA ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

EDİTÖR

DOÇ. DR. ERSİN KORKMAZ

SERÜVEN YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

YEŞİL LOJİSTİK: SÜRDÜRÜLEBİLİR LOJİSTİK UYGULAMALARI VE GELECEĞİ

Dilan ALKAÇ—1

Bölüm 2

TARIMSAL ÜRÜN İHRACATINDA LOJİSTİK ENGELLER VE AB YEŞİL MUTABAKATI'NA UYUM SÜRECİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hale Tuğçe ALTUNAY—23

Bölüm 3

YEREL TARIMSAL TİCARİ ÜRÜNLERİN ULUSLARARASI TİCARETE KONU EDİLMESİ POTANSİYELİNİN ARAŞTIRILMASI (FETHİYE ÖRNEĞİ)

Ayşegül POYRAZ ŞENAY, Uğur KELEŞ, Mehmet Ali AKKAYA—47

Bölüm 4

YENİLENEBİLİR ENERJİ YATIRIMLARI İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: ALMANYA VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Nebia KARAKAYA, Hafize MEDER ÇAKIR—81

Bölüm 5

MARKA DEĞERİNİ ARTIRMADA NÖROPAZARLAMA STRATEJİLERİNİN ROLÜ

Pınar COŞKUN —103

Bölüm 6

ENERJİ ÜRETİMİNDE SU AYAK İZİ MUHASEBESİ VE MALİYET MUHASEBESİNİN ENTEGRASYONU: TERMİK SANTRALLER İLE GÜNEŞ ENERJİSİ SANTRALLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Can FİDANCAN—115

Bölüm 7

AVRUPA BİRLİĞİNE ADAY ÜLKELERİN AÇIK BÜTÇE PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

İsmail GÜNEŞ—131

Bölüm 8

İKTİSATÇILAR NEDEN DENEY YAPMALI: DENEYSEL İKTİSAT ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Sidre Gül Bige GÖCEKLİ—153

99

Bölüm 7

AVRUPA BİRLİĞİNE ADAY ÜLKELERİN AÇIK BÜTÇE PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

İsmail GÜNEŞ[1]

1 Doç.Dr. Çukurova Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü ismailgunes@gmail.com, ORCID:/0000-0001- 9048-

1. GİRİŞ

Yönetenlerin kamuya ait, ortak nitelikteki kaynakları nasıl kullandığı tarih boyunca insanlığın ilgi duyduğu alanlardan biri olmuştur. Vatandaşın konuya ilişkin bilgi sahibi olmasının bir hak olduğu düşüncesi MÖ 350 yılına kadar dayanmaktadır. Aristoteles'in *Politika adlı* eserinde monarkın hesap verebilir (sorumlu) olması, yönetilenlerden erdem açısından çok üstün olması, yönetilenlerin ortak menfaatini gözeterek ve rızasıyla ve yasaya uygun yönetmesi sayılmaktadır (Aristoteles, 2020: 104). Aristoteles, tiranlıkları sınıflandırırken bir mutlak krallığa karşılık gelen bir tür tiranlıktan bahseder ve kendisine benzer veya kendisinden daha iyi olanları dinlemeyen, onlara hesap vermeden ve yönetilenlerin yerine kendi menfaatini gözeterek yöneten bir tiranlık türü olarak tanımlar. Bu tür tiranlıkların insanların rızası olmadan yönetmesinin tahammül edilemez olduğunu söyler (Aristoteles, 2020: 350), (Shah,2007:234).

Kamu kaynaklarının çalınmasını önlemek için ödemeler tüm yurttaşların huzurunda yapılmalı ve hesapların bir kopyası her oymak, bölük ve kabileye teslim edilmelidir. İnsanların kazanç arayışında olmadan görev yapmalarını sağlamak için saygın görevlileri onurlandıran bir yasa olmalıdır (Aristoteles, 2020: 451). ifadeleri şeffaflık, yasaya dayanma ilkelerine göndermeler yapmaktadır.

Latince yazılmış olan Magna Carta Avrupa tarihindeki ilk yazılı anayasa olarak kabul edilmektedir. Maddesinden birçoğu baronların ve varlıklı vatandaşların çeşitli mülkiyet haklarıyla ilgiliydi ve bu da kurucuların sınırlı niyetlerini göstermektedir. Magna Carta'dan yüzyıllar boyunca yalnızca seçkin sınıflar faydalanmıştır. İngiliz vatandaşlarının çoğunluğu söz sahibi değildi. Sadece bir başlangıçtı ve yönetenlerin izin almadan vergi koyamaması ile başlayan süreç halkın temsil edildiği parlamentolara ve oralarda bütçe hakkının vatandaşlar adına kullanıldığı ve izin verildiği yerlerde evrilmiştir.

Sundelson'un 1935 yılında "bir bütçe, kamuoyuna tüm özelliklerine özgür ve sınırsız bir bakış açısı sağlamadığı sürece bütçe değildir" ifadesi günümüzde geçerliliğini korumaktadır. (Sundelson 1935 , 260). Benzer şekilde Dünya Bankası'nın 1988 yılında yayınladığı *Kamu Harcamaları Yönetimi El Kitabı'nda* bütçelemenin temel ilkelerini içermektedir (Gray, 1988).

Günümüzde de demokratik toplumlarda bütçe hakkının kullanımı yasal güvenceler altındadır ve şeffaflık içinde yürütülmesi gereken iş ve işlemlerden oluşmaktadır. Ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik gelişmişlik düzeyleri ve izledikleri politikalar birbirinden farklıdır. Bu nedenle Bütçelerinin açıklığı, şeffaf yönetimi, gözetim ve denetim mekanizmaları

farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılıklar Uluslararası istatistikler, anketler ve diğer çalışmalar yoluyla araştırmalara konu olmakta ve iyileştirici ve geliştirici politika önerilerinin geliştirilmesine katkı sunmaktadır.

Şeffaflık, açık bütçe, hesap verebilirlik gibi kavramlar etkili yönetimin temelini oluşturan ve birbiriyle yakından ilişkili ilkelerdir. Hükümetlerin bütçe sürecini açık ve şeffaf biçimde yürütmesine, bütçe bilgilerinin yayınlanmasına ve vatandaşların mali karar alma sürecine katılımını ifade etmektedir. Böylece, hükümetlerin kamuoyuna kamu gelirlerinin toplanması, tahsisi ve harcanması konusunda sağladığı bilginin derecesi şeffaflık ölçüsünü gösterir. Açık bütçeler sorumlulukların bilinmesine ve izlenmesine, kamuoyunun bilgiler ışığında tartışmalarına ve mali kararları incelenmesine olanak sağlar. Bu açıklık bütçe kaynaklarının daha verimli, etkin kullanılması ve kötüye kullanımların azalmasına katkı yapabilir. Bu durum kamu kurumlarına ve devlete olan güven ve mali bağlantıyı artırabilir.

Açık bütçe kavramı sadece bilgilerin şeffaf olmasını içermemektedir. Bunun ötesinde anlamlar taşımaktadır. Bilgilerin aynı zamanda kamuoyu tarafından erişilebilir, anlaşılabilir ve kullanılabilir olduğu bir bütçe sürecini ifade etmektedir. Bütçe verilerinin düzenlenebilir, yeniden kullanılabilir ve karşılaştırılabilir olması, düzenli olarak güncellenmesinin sağlanması ve geçmiş verilerin korunması ve çevrimiçi olarak serbestçe erişilebilir hale getirilmesi beklenmektedir. Açık bütçeler, vatandaşları ve sivil toplumu bütçe sürecine aktif olarak dahil ederek şeffaflığın bir adım ötesine geçmektedir. Bütçe döngüsü olarak ifade ettiğimiz planlama, tahsis, harcama ve denetim süreçlerinde kamuoyunun katılımı ve incelemesine olanak sağlayacak mekanizmaların oluşturulması beklenmektedir. Brezilya'da başlayan ve tüm Dünyaya yayılan Katılımcı Bütçelemenin vatandaşların bütçe tahsislerine doğrudan karar vermesini sağlamaktadır ve uygulama sonucunda sivil katılımı artırdığı, kaynakların ihtiyaç sahipleri ile daha başarılı şekilde buluştuğu gözlenmiştir. Bunun yanında toplumun bütçe konusundaki farkındalık ve hassasiyetlerini artırmıştır.

Bütçe şeffaflığı ve açıklığına rehberlik eden çeşitli uluslararası standartlar bulunmaktadır. Ulusal bütçelerin şeffaflığını ve katılımını değerlendiren Uluslararası Bütçe Ortaklığı (IBP) Açık Bütçe Anketi (OBS), Açık devlet verilerine ilişkin asgari standartları belirleyen Açık Veri Sözleşmesi ve G20 Açık Veri İlkeleri, üye ülkeleri mali açıklık ve kamu katılımına yönelik reformları benimsemeye teşvik eden Açık Hükümet Ortaklığı (OGP) bunlardan bazılarıdır.

Bütçe şeffaflığının sistematik olarak değerlendirilmesi ve ölçülmesi yakın zamanda ortaya çıkan bir olgudur. Bu alanda öne çıkan üç girişim olmuştur. 1998 yılında, Asya mali krizinin yol açtığı mali enkazın teşvikiyle, Uluslararası Para Fonu (IMF) ilk olarak "Mali Şeffaflık Konusunda İyi Uygulamalar Kılavuzunu " yayınlamış ve 2001 ve 2007 yıllarında revize etmiştir. (IMF 2007a, (IMF 2007b) Mali konularda şeffaflığı ayrıntılı bir şekilde tanımlamaya yönelik ilk girişimdir. Yasal ve idari çerçeveyi, mali bilgilerin kamuya açıklığını, bütçe döngüsünün çeşitli aşamalarını ve veri kalitesi standartlarını kapsayan ayrıntılı bir değerlendirme sunulmuştur. Bu kılavuza uygunluk ve uyum sağlama ülke hükümetinin talep etmesi durumunda IMF tarafından hazırlanan standartlara ve kodlara uyma raporları aracılığıyla değerlendirilmiştir. 2002 yılında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) "Bütçe Şeffaflığı İçin En İyi Uygulamalar" adlı çalışmayı yayınlamıştır. Hükümetlerin yedi temel bütçe belgesi yayınlamasını ve vergi harcamaları ve emeklilik yükümlülükleri gibi bir dizi ek bilgiyi açıklamasını önermiştir. Bu çalışmalar şeffaflığın çerçevesinin tanımlanmasına katkı yapmıştır. Ancak ülkeler arasında karşılaştırılabilir bir bütçe şeffaflığı ölçütü geliştirmemiştir. Dünya çapında bütçe analizi ve savunuculuğunda sivil toplumun rolünü teşvik etmek için çalışan sivil toplum örgütü olan Uluslararası Bütçe Ortaklığı (IBP) Open Budget Index (OBI)'yi geliştirmiştir. Endeks, IMF ve OECD yönergelerinde belirtilen standartlara ve Denetim İlkeleri Hakkında Lima Bildirgesiyle uyumlu anket soru formuna dayanmaktaydı ve ülkeleri 0 ile 100 arasında puanlamıştır. Zaman için Open Budget Survey (OBS) adını almıştır (OECD 2002), (Renzio & Masud 2011).

2. ÇALIŞMANIN AMACI YÖNTEMİ VE VERİLER

Bu çalışmada AB aday statüsünde bulunan ülkelerin açık bütçe performansları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Kamu kaynaklarının daha sorumlu, etkili ve adil bir şekilde yönetilmesini teşvik eden kâr amacı gütmeyen International Budget Partnership (IBP) tarafından farklı ülkelerdeki sivil toplum örgütçüleri, hükümetler, bütçe uzmanlarının katkısıyla hazırlanan Open Budget Survey /Açık Bütçe Anketi (OBS) 2023 yılı verilerinden faydalanılmıştır. 2006'da başlatılan OBS, yönetişim ve hesap verebilirliğin temel yönlerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Anket sonuçları her ülkede sorulan 240 soruya dayanmaktadır. Anket genellikle ilgili ülkede bulunan araştırmacılar tarafından yürütülmektedir. Araştırmacıların neredeyse tamamı sivil toplum veya akademik kurumlardan oluşmaktadır. 240 sorunun 145'i puanlama esasına dayanmaktadır. Bu kapsamda bütçe bilgilerinin kamuoyuna açıklığını değerlendiren 109 soru, kamuoyunun bütçe sürecine katılım fırsatlarını değerlendiren 18 soru ve yasama organının ve yüksek denetim kurumunun rolünü değerlendiren 18 soru bulunmaktadır. Puanlanmayan 95 puanlanmayan

soru, temel bütçe belgeleri hakkında arka plan bilgilerini toplayarak ve bir ülkenin kamu mali yönetiminin farklı özelliklerini keşfederek araştırmanın tamamlanmasına katkı yapmaktadır. Her ülkenin tamamlanmış taslak anketi, anonim bir bağımsız uzman ve çoğu durumda ülke hükümetinin bir temsilcisi tarafından da incelenmektedir. Ankette 3 ana başlıkta ölçümler yapılmaktadır. Bunlar; (OBS,2023; IBP,2023a)

• **Katılım** : Kamuoyunun dezavantajlı kesimlerde dahil olmak üzere kamuoyunun ulusal bütçe sürecine katılımı için resmi ve anlamlı sayılabilecek uygulamalar ve fırsatlar var mıdır? Sorusunun yanıtı aranmaktadır. Katılım puanı: anket, yürütme, yasama ve yüksek denetim kurumlarının her birinin bütçe sürecinin farklı döngüleri sırasında kamuoyuna katılım fırsatı sağlama derecesini değerlendirmektedir.

• **Denetim/Gözetim** : Denetim kurumları (yasama organı, ulusal denetim ofisi, bağımsız mali kurum ve kuruluşların varlığı, görevlerini ve fonksiyonlarını işlevsel şekilde yerine getirip getirmediği araştırılmaktadır. Denetim-Gözetim puanı uygulanan ankette yasama ve yüksek denetim kurumlarının bütçe sürecinde oynadıkları rolü ve bütçe üzerinde ne ölçüde bir gözetim sağlayabildiklerini incelemektedir. Anket, bağımsız mali kurumların varlığı ve uygulamaları hakkında ek bilgiler de toplamaktadır ancak bu sorular puanlanmamaktadır.

• **Şeffaflık** : Merkezi hükümetten gelen kapsamlı bütçe bilgileri kamuoyuna yararlı bir zaman diliminde, doğru açık ve şeffaf biçimde sunulup sunulmadığına bakılmaktadır. Bütçe şeffaflık puanı Açık Bütçe Endeksi olarak da bilinmektedir. Bütçe yılı boyunca kamu kaynaklarının nasıl toplandığı, planlandığı ve harcandığına dair eksiksiz bir bilgi sağlayan sekiz temel bütçe belgesinin kamuya açık olup olmadığını değerlendirmektedir. "Kamuya açık" olarak kabul edilmeleri için belgelerin zamanında çevrimiçi olarak yayınlanması ve kapsamlı ve yararlı bilgiler içermesi gerekmektedir. 61 veya üzeri bir puan, bir ülkenin bütçe hakkında yeterli materyal yayınladığını göstermektedir (OBS,2023; IBP,2023a).

Bu üç ana ölçeğe göre AB Aday ülkeler incelenerek bütçe politikaları açısından AB'ne uyumları, uygulamalarının mevcut durumu tespit edilmeye çalışılmış ve öneriler sunulmuştur.

3. AB'NİN AÇIK BÜTÇEYE YAKLAŞIMI VE BEKLENTİLERİ

Avrupa Birliği'ne resmi olarak Arnavutluk, Bosna-Hersek, Gürcistan, Kuzey Makedonya , Moldova, Karadağ, Sırbistan, Türkiye ve Ukrayna aday konumdadır. AB katılım süreci adaylığı ülke başvurusunun tüm üye devletler tarafından onaylandığında başlayabilmektedir. Bir sonraki aşama olan katılım müzakerelerinin başlaması için de tüm AB üye dev-

letlerinin onayı gerekmektedir. AB Komisyonu bu aşamada aday ülkenin Kopenhag kriterlerini karşılamasını sağlamakla yükümlüdür (Uysal,2001), (Dudley, 2020). Bu kriterler;

1.Siyasi kriterler : demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıklara saygı ve korumayı garanti altına almak üzere tasarlanmış kurumların istikrarı ve ülkenin demokratik olması,

2. Ekonomik kriterler : işleyen bir piyasa ekonomisi ve rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle başa çıkma yeteneği ve işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olması

3. AB müktesebatını (ortak haklar bütünü) etkili bir şekilde uygulayacak idari ve kurumsal kapasite ve AB üyeliğinin gerektirdiği yükümlülükleri üstlenme kapasitesi ve AB mevzuatı ve ulusal mevzuat arasında uyumun sağlanması yer almaktadır.

Tablo-1: AB Aday Ülkeler ve Başvuru Süreçleri

Durum	Adaylık durumu	Müzakerelerin Başlaması
Türkiye	1999	2005 (2019'dan beri askıya alındı)
Kuzey Makedonya	2005	2022
Karadağ	2010	2012
Sırbistan	2012	2014
Arnavutluk	2014	2022
Ukrayna	2022	2024
Moldova	2022	2024
Bosna-Hersek	2022	/
Gürcistan	2023	/

Kaynak: Avrupa Birliği Konseyi(2025) AB'nin genişleme süreci nasıl işliyor? https://www.consilium.europa.eu/es/policies/how-enlargement-works/

Üye ülkeler arasında adaylık süreci en eskiye dayanan ülke Türkiye'dir. Türkiye, 10 Aralık 1999'dan beri resmi olarak aday statüsündedir. Katılım müzakereleri 3 Ekim 2005'te başlamasına rağmen AB Konseyi'ne göre 2019'dan beri Türkiye AB ilişkileri "duraklama " halindedir. Kuzey Makedonya, 17 Aralık 2005'te resmen aday olmuş ve katılım müzakereleri, Arnavutluk ile aynı tarihte, 19 Temmuz 2022'de başlamıştır. Karadağ, 17 Aralık 2010'da resmen aday olmuş ve müzakerelere 29 Haziran 2012'de başlamıştır. Sırbistan, 1 Mart 2012'den beri resmen aday statüsündedir ve katılım müzakereleri 21 Ocak 2014'te başlamıştır. Arnavutluk, 27 Haziran 2014'ten, Ukrayna ve Moldova ise 23 Haziran 2022'de resmen aday olmuştur. Ukrayna ve Moldova'nın katılım müzakereleri 25 Haziran 2024'te başlamıştır. Bosna -Hersek, 15 Aralık 2022'den,

Gürcistan ise 14 Aralık 2023'ten bu yana resmen aday konumundadır ve bu iki ülke ile katılım müzakereleri henüz başlamamıştır.

AB Bütçe şeffaflığının ve katılımcı bütçelemenin ve denetleme mekanizmasının işlemesinin demokratik süreçleri güçlendirmede ve AB kurumlarına güveni oluşturmada oynadığı önemli rolü kabul etmektedir. Tüm üye ülkelerde AB ilkelerinin standartlaştırılması ve uygulamaların iyileştirilmesi beklenmektedir. AB hem birliğin kendi bütçesi hem de üye ülkelerin bütçelerinin bütçe şeffaflığına ilişkin ortak bir çerçeve oluşturması gerektiğine inanmaktadır. Bu çerçevenin içeriğinde bütçe şeffaflığına ilişkin net standartlar ve yönergeler oluşturmak; yeni kurallar getirmek yerine mekanizmaları ve iyi uygulamaları vurgulamak; bütçesel bilgilerin raporlanmasında tutarlılığın ve erişilebilirliğin sağlanması yer almaktadır.

AB yerel ve bölgesel düzeyde katılımcı bütçeleme girişimlerini teşvik etmekte ve desteklenmesini beklemektedir. Bu kapsamda uygulamalar için rehberlik ve kaynak sağlanması, bilgi ve iyi uygulama örneklerini teşvik etmek, katılımcı bütçeleme sürecinde vatandaş ve sivil toplumun karar alma sürecine katılımını desteklemektedir. AB bütçe şeffaflığını ve vatandaş katılımını artırmak amacıyla dijital platformların kullanımını geliştirmesini ve teşvik edilmesini önermektedir. Kamuoyunun bütçe konusunda farkındalığını ve katılımını artırma çabalarına öncelik verilmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu kapsamda eğitim ve farkındalık yaratmanın teşvik edilmesi, kamu ve sivil toplum örgütlerine yönelik eğitim ve kapasite geliştirme programları sağlamak ve gençleri ve geleceğin liderlerini aktif olarak sürece dahil edilmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bütçe şeffaflığı ve katılımcı bütçeleme alanında, AB üye ülkeleri arasında daha fazla iş birliğini ve daha yoğun bilgi alışverişini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bütçe şeffaflığı ve katılımcı bütçeleme alanında atılan adımlar, temsili demokraside kamuoyu güveninin artırılmasına, kamu kaynaklarının daha verimli kullanılmasına ve demokratik sürecin güçlendirilmesine katkı sağlayacağına inanılmaktadır (EU, 2024).

4.KATILIM ÖLÇÜTÜNE GÖRE AB'NE ADAY ÜLKELERİN BÜTÇE SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

OBS , bütçeleme sürecinin farklı aşamalarında halka sunulan katılım fırsatlarını değerlendirmektedir. Merkezi hükümetin yürütme organının, yasama organının ve yüksek denetim kurumunun uygulamalarını, Küresel Mali Şeffaflık Girişimi'nin (The Global Initiative for Fiscal Transparency (GIFT) "Mali Politikalara Kamu Katılımı İlkeleri" ile uyumlu 18 eşit ağırlıklı gösterge kullanarak incelemektedir ve her ülkeyi 0 ila 100 arasında bir ölçekte puanlamaktadır.

"Mali Politikalarda Kamu Katılımı İlkeleri", mali politika yapıcılarına ve diğer paydaşlara hükümet performansını ve kamuya olan güveni iyileştirme, kamu otoritelerine, vatandaşların ve diğer devlet dışı aktörlerin mali politikaların tasarımı, uygulanması ve gözden geçirilmesiyle ilgili olarak kamuoyu tartışmalarına ve müzakerelerine doğrudan katılmaları için etkili fırsatlar sağlamak konularında rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Merkezi hükümet, maliye bakanlığı ve diğer bakanlık yetkilileri, yerel yetkililer, yasama organı üyeleri, denetim kurumlarından yetkililer ve çok çeşitli sivil toplum temsilcilerinin bir dizi çalıştayda mali politikalarda ve ulusal bütçe süreçlerinde kamu katılımının önemini tartıştığı işbirlikçi ve müzakereli bir sürecin sonucudur. Başlıca ilkeler (GIFT , 2024; Harrison, T& Sayogo, 2014; Heals, 2013).

1. Erişilebilirlik: Tüm mali bilgilere ve verilere herkesin kolayca erişiminin sağlanması, verilerin açık veri biçimlerinde yayımlayarak yeniden kullanımı, dönüşümü, analizine olanak sağlayarak, kamu katılımını kolaylaştırmak.

2. Açıklık: Katılımın amacı, kapsamı, kısıtlamaları, hedeflenen sonuçları, süreci ve zaman çizelgesi ile kamu katılımının beklenen sonuçları hakkında tam bilginin sağlanması

3. Kapsayıcılık: Vatandaşların ve kamu dışındaki aktörlerin, dezavantajlı ve ve savunmasız grup ve bireylerin seslerini duyurabileceği birden fazla mekanizmanın kullanılması, milliyet, ırk, etnik köken, din, cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik, yaş veya kast gibi hiçbir temelde ayrımcılık yapılmaması ve taleplerin objektif şekilde değerlendirilmesi.

4. Kendini ifade etme özgürlüğüne saygı duyulması: Bireylerin ve toplulukların kendi taleplerini dile getirmelerine ve tercih ettikleri etkileşim yollarını seçmelerine izin verilmesi doğrudan ve temsilciler aracılığıyla bu taleplere duyarlı olunmasının sağlanması.

5. Zamanında Yapmak : Bütçe ve politika döngülerinde kamuoyunun her aşamada katılım sağlaması için yeterli zamanın tanınması ve erken aşamalarda katılım sağlanması ve istendiğinde birden fazla katılım turuna izin verilmesi,

6. Derinlik: Tüm ilgili bilgileri sağlayarak, temel politika hedeflerini, seçeneklerini, tercihlerini ve uzlaşma konularını bilgilendirerek, olası sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri belirleyerek ve çeşitli bakış açılarını dahil ederek kamuoyuna sunmak ve kamuoyunun görüş ve önerilerileri alınarak bunların resmi politikalara yansıtılmasının ve geri dönüşlerinin sağlanması

7. Orantılılık: İlgili sorunun veya politikanın ölçeği ve etkisiyle orantılı bir katılım mekanizması kullanılması

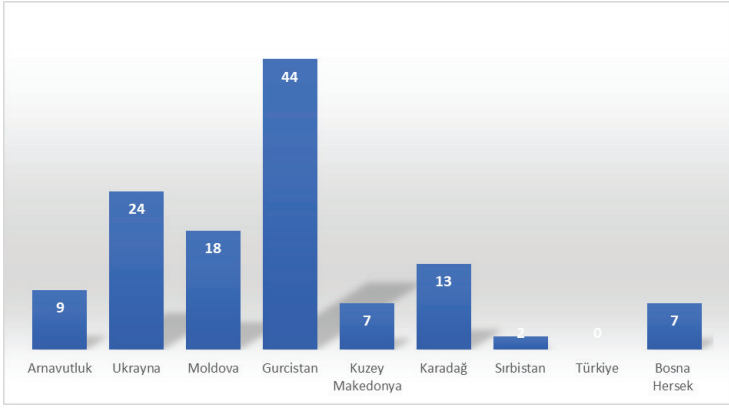
8. Sürdürülebilirlik: Tüm kamu ve sivil kuruluşlar, zaman içinde bilgi paylaşımını ve karşılıklı güveni artırmak için sürekli ve düzenli iletişim ve etkileşim içinde olmalıdır. Sağlanan geri bildirimlerin mali politika kararlarının gözden geçirilmesine katkı yapmalıdır. Etkileşimleri iyileştirmek için deneyimi düzenli olarak gözden geçirme ve değerlendirmeler yapılmalıdır.

9. Tamamlayıcılık: Kamu katılımı ve vatandaş katılımı mekanizmalarının mevcut yönetişim ve hesap verebilirlik sistemlerinin etkinliğini tamamlamasını ve artırmasının sağlanması

10. Karşılıklılık: Kamuoyu katılımı faaliyetlerine katılan tüm kamu ve sivil kuruluşlar, misyonları, talepleri ve kimi temsil ettikleri konusunda açık olmalı; katılım için kabul edilen tüm kurallara uymalı; katılımın hedeflerine ulaşması için iş birliği yapmalıdır.

Bütçe sürecine halk katılımı konusunda 0 ile 100 arasında yapılan puanlamada AB Aday ülkelerin genel Katılımcılık puanları Grafik-1'de görülmektedir.

Grafik-1: AB Aday Ülkelerde Bütçe Sürecine Katılım Puanları



Kaynak: International Budget Partnership (IBP) 2023 verilerine dayanarak tarafımızdan derlenmiştir. https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results

Dünya ortalaması 15 puandır. Aday ülkelerin ortalaması ise Dünya ortalamasının altındadır ve 13,78 olarak gerçekleşmiştir. Dokuz aday ülke içerisinde bütçe sürecine katılımcılık konusunda Türkiye "0" puan alarak sonuncu sırada yer alırken Sırbistan 2 puan almıştır. Bosna Hersek ve Makedonya 7 puan alırken Arnavutluk 9, Karadağ 13 puan almıştır. Bu kategoride Dünya ortalamasının üzerinde performans gösteren ülkeler Moldova (18), Ukrayna (24) ve Gürcistan (44) olmuştur.

Tablo-2 katılımcılığı oluşturan alt dört değişkenin ülkelere göre puanlarını göstermektedir. Bu dört değişken yürütme organında yöneticilerin politika formülasyonu, yasama organında onama aşamasında katılımcılık mekanizmalarının varlığı, uygulamada yöneticilerin katılımcı uygulamaları ve son olarak denetim-gözetim aşamasında katılımcı mekanizmalar 0 ile 100 arasında puanlanmıştır.

Tablo-2: AB Aday Ülkelerinin Katılım Süreçlerinin Puanları

	Formulasyon (Yönetici)	Onay (Yasama)	Uygulama (Yönetici)	Denetim (Sayıştay)
Arnavutluk	13	22	0	0
Ukrayna	20	11	17	33
Moldova	20	11	0	44
Gürcistan	47	78	0	78
Kuzey Makedonya	0	0	0	44
Karadağ	0	78	0	0
Sırbistan	0	11	0	0
Türkiye	0	0	0	0
Bosna Hersek	0	11	0	33

Türkiye 4 alt ölçütün hepsinde "0" puan ile son sırada yer alırken dikkat çekici performansı Gürcistan göstermiştir. Uygulama dışındaki alanlarda Gürcistan Dünya ortalaması üzerinde performanslar göstermiştir. Türkiye'de merkezi ve yerel düzeyde bütçenin katılımcı anlayışla yapılmasını sağlayacak mekanizmalar yok denecek düzeydedir ve Aday ülkeler arasında sonuncu sıradadır.

Tablo-3 ülkelere göre bütçe sürecinde katılımcılığı artıracak önerilerin ülkelere göre dağılımını göstermektedir. AB Aday ülkeler 'de katılımcı mekanizmaları iyileştirmek üzere ülkeler incelendiğinde öne çıkan konu başlıkları şunlar olmuştur.

Tablo-3: AB Aday Ülkelerine Katılım Süreçlerini İyileştirme Yönündeki Öneriler

Bütçe uygulamalarının izlenmesine yönelik pilot mekanizma oluşturulması	Gürcistan, Arnavutluk, Sırbistan, Bosna Hersek, Karadağ, Kuzey Makedonya, Moldova, Türkiye
Bütçeleme sürecine STK savunmasız ve temsil edilmeyen toplulukların temsilini sağlamak ve mekanizmaları genişletmek, aktif iletişim kurmak	Gürcistan, Arnavutluk, Sırbistan, Bosna Hersek, Karadağ, Kuzey Makedonya, Moldova, Ukrayna, Türkiye
Katılım süreci hakkında bilgilendirme yapmak ve orta vadeli bütçe istişaresini iyileştirme ve vatandaşa geri geri bildirim sağlamak	Arnavutluk, Bosna-Hersek
Yıllık bütçe yasa görüşmeleri sırasında gelirlerin nasıl kullanıldığına ilişkin kamuoyuna geri bildirim sağlamak.	Arnavutluk, Sırbistan
Bütçe teklifinin onaylanmasından önce kamuoyundan veya STK herhangi birinin görüşlerini açıklamasına izin verilmesi.	Arnavutluk, Bosna Hersek, Kuzey Makedonya, Moldova, Ukrayna, Türkiye
Kamuoyunun, STK denetim programlarına katkıda bulunması için resmi mekanizmalar kurulması ve Kamuoyu, STK Denetim mekanizmasına katkı yapmasının sağlanması	Arnavutluk, Sırbistan, Bosna Hersek, Karadağ, Kuzey Makedonya, Moldova, Ukrayna ,Türkiye
Ulusal bütçeden finanse edilecek yatırımlarda hukuki çerçevenin iyileştirilmesi ve kamuoyunun katılımının düzenlenmesi.	Sırbistan
Kamuoyuna açık oturumların zamanında düzenlenmesi bütçe tasarılarının ve parlamento tartışmalarının kalitesini artırma	Sırbistan
Kamuoyuna açık oturumların kamuoyuna duyurulması, kamuoyunu yazılı görüş bildirmesi ve görüş açıklaması için davet edilmesi görüş bildirmesinin	Sırbistan
Kamuoyunun Sayıştay'ın denetim programını geliştirmesine yardımcı olmak, denetimin alanlar ve odaklanması gereken konularda kamuoyundan girdi, öneri veya geri bildirim alması ve kamuoyuna devam eden denetim soruşturmalarına ilgili bilgi, görüş veya kanıt sağlama fırsatları sağlayarak ilgili denetim soruşturmalarına katkıda bulunmak için resmi mekanizmalar kurulması	Türkiye

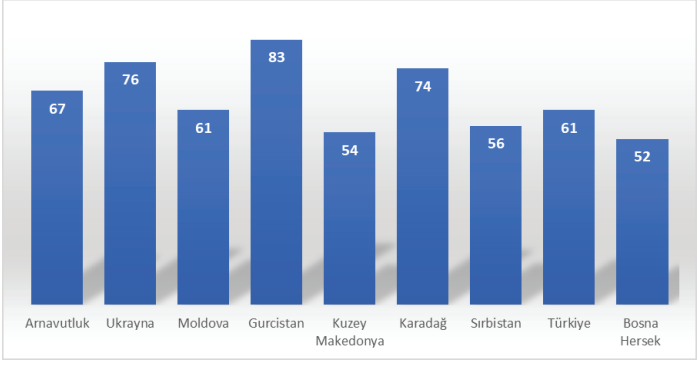
IBP (2023) Country Result" https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results ülke raporlarının incelenmesi sonucu tarafımızca derlenmiştir.

Bütçe uygulamasının izlenmesine yönelik pilot mekanizmalar oluşturulması, bütçe hazırlama sürecinde, katılımda bulunmak isteyen sivil toplum örgütlerinin veya halkın katılımını sağlayacak mekanizmaların oluşturulması ve var olanların genişletilmesi, halkın bütçe konusunda bilgilendirilerek orta vadeli bütçe konusunda halkın görüşlerinin bütçeye yansıtılmasının sağlanması, bütçe kaynaklarının kullanım alanlarına ilişkin geri bildirimlerin sağlanması , savunmasız ve yeterince temsil edilmeyen toplulukların doğrudan veya onları temsil eden sivil toplum örgütleri aracılığıyla aktif olarak temsil edilmesi ve kamu ile etkileşime girmesinin sağlanması, bütçe teklifinin onaylanmasından önce yapılacak görüşmelere kamuoyundan veya sivil toplum örgütlerinden temsilcilerin talep ve düşüncelerini ifade edecek mekanizmaların oluşturulması, denetim sürecinde kamuoyunun veya sivil toplum örgütlerinin üyelerinin katkı sağlamasına izin verilmesi için resmi mekanizmalar kurulması önerileri ön plana çıkmıştır.

5.DENETİM ve GÖZETİM ÖLÇÜTÜNE GÖRE AB'NE ADAY ÜLKELERİN BÜTÇE SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

OBS, yasama organlarının ve yüksek denetim kurumlarının bütçe sürecinde oynadıkları rolü ve ne ölçüde denetim sağladıklarını inceleyerek her ülkeyi 18 eşit ağırlıklı göstergeye göre 0 ila 100 arasında bir ölçekte puanlamıştır. Buna ek olarak mali kurumlar hakkında ek bilgiler toplanarak değerlendirilmiştir. Grafik-2 AB Aday ülkelerinde bütçe denetim ve gözetim süreci puanlarını göstermektedir. Genel değerlendirmede AB Aday ülkeleri arasında Bütçe denetim ve gözetleme puanı en yüksek olan ülke Gürcistan (83) olmuştur. Gürcistan'ı Ukrayna (76) Karadağ (74), Arnavutluk (67), Moldova ve Türkiye (61), Sırbistan(56), Kuzey Makedonya (54) ve Bosna Hersek (52) takip etmektedir.

Grafik-2: AB Aday Ülkelerde Bütçe Denetim ve Gözetim Süreci Puanları



Kaynak: International Budget Partnership (IBP) 2023 verilerine dayanarak tarafımızdan derlenmiştir. https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results

Bu kategoride iki alt başlıkta ülkeler değerlendirilmiştir. Buna göre bütçe sürecinde parlamentonun denetim ve gözetimi ile Bağımsız yüksek adalet kurumunun denetimi yüz puan üzerinden değerlendirilmiştir. Tablo-4 bu değerlendirme sonuçlarını ülkelere göre göstermektedir.

Tablo-4: AB Aday Ülkelerinde Bütçe Sürecinin Parlamento ve Yargı Denetimi Puanları

Ülke Adı	Parlamento Denetimi	Yargı Denetimi
Arnavutluk	64	72
Bosna Hersek	31	95
Gürcistan	78	95
Karadağ	67	89
Kuzey Makedonya	47	67
Moldova	53	78
Sırbistan	42	83
Türkiye	50	83
Ukrayna	72	83
0-40: Düşük-Yetersiz Denetim 41-60 : Sınırlı Denetim 61-100 : Yeterli Denetim		

Kaynak : IBP (2023) Country Result" https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results Ülke raporlarının incelenmesi sonucu tarafımızca derlenmiştir.

Yasama organındaki denetim mekanizmasının yeterli düzeyde olduğu 61 ve üzeri puanı alan ülkeler Gürcistan (78), Ukrayna (72), Karadağ (67) ve Arnavutluk (64) olurken Moldova (53), Türkiye (50), Kuzey Makedonya (47), Sırbistan (42) sınırlı denetim yapan ülkeler olmuştur. Aday ülkeler arasında yasama denetiminin en zayıf ve yetersiz olduğu ülke Bosna-Hersek (31) olmuştur.

Bağımsız yargı denetimde ise yeterli denetim düzeyi olarak kabul edilen 61 puan ve üzerinde Gürcistan ve Bosna Hersek (95), Karadağ (89), Sırbistan, Türkiye, Ukrayna (83), Moldova (78), Arnavutluk (72) Kuzey Makedonya(67) puana sahiptir. Bu kategoride bütün aday ülkeler yeterli düzeyin üzerinde performans sergilemişlerdir.

Tablo-5 bütçe sürecinde denetim ve gözetim etkinliğini artıracak önerilerin ülkelere göre dağılımını göstermektedir.

Tablo-5: AB Aday Ülkelerine Denetim ve Gözetim Süreçlerini İyileştirme Yönündeki Öneriler

Yasama komitesi, yıl içi bütçe uygulamasını incelemeli ve bulgularını içeren raporları belirli bir zaman dilimi içinde çevrimiçi olarak yayınlamalıdır.	Arnavutluk ,Karadağ, K.Makedonya, Sırbistan, Bosna Hersek, Türkiye
Yürütme organını bütçe yılı içerisinde yürürlüğe giren bütçede belirtilen fonları idari birimler arasında aktarması öncesinde yasama organına danışmalıdır	Arnavutluk , Moldova, Sırbistan, Bosna Hersek, Türkiye
Yasama komitesi belirli bir dönem içerisinde denetim Raporunu inceleyerek bulgularını içeren raporu çevrimiçi olarak yayınlamalıdır.	Arnavutluk , Moldova, K.Makedonya, Sırbistan, Ukrayna
Denetim süreçlerinin bağımsız bir kuruluş tarafından incelenmesinin sağlanması	Aranavutluk, Karadağ , K.Makedonya, Sırbistan, Ukrayna, Türkiye
Parlamentonun Yürütmenin Bütçe Teklifini değiştirme yetkisinin kanunen olmasının sağlanması.	Gürcistan
Yasama organı, yürütmenin bütçe teklifi sunulmadan önce bütçe politikasını tartışmalı ve yaklaşan bütçe için önerileri onaylamalıdır.	Moldova, Karadağ, K.Makedonya , Sırbistan , Ukrayna, Bosna Hersek, Türkiye
Yürütmenin Bütçe Teklifi, bütçe yılının başlamasından en az iki ay önce yasama organına sunulmalıdır.	Moldova, Karadağ, K.Makedonya, Sırbistan, Bosna Hersek
Yüksek denetim kurumunun, bağımsız bir organ olarak belirlenen görevlerini yerine getirebilmesi için yeterli finansmana sahip olmalıdır.	Moldova
Uygulamada, yürütme organının gelir açığı nedeniyle harcamaları azaltmadan önce yasama organına danışmalıdır	Karadağ
Uygulamada, yürütme organının beklenmeyen bir geliri harcamasından önce yasama organına danışmalıdır.	K.Makedonya
Meclis Maliye Komisyonu, denetlenen kuruluşlarda Sayıştay tavsiyelerinin yerine getirilmesini üç ayda bir takip etmeli, diğer komisyonlar ise tematik performans denetim raporlarının ardından kamuoyu yoklamaları düzenlemelidir.	Sırbistan
Yasama organı, Yürütmenin Bütçe Teklifini bütçe yılının başlamasından önce onaylamalıdır.	Bosna Hersek

IBP (2023) Country Result" https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results Ülke raporlarının incelenmesi sonucu tarafımızca derlenmiştir.

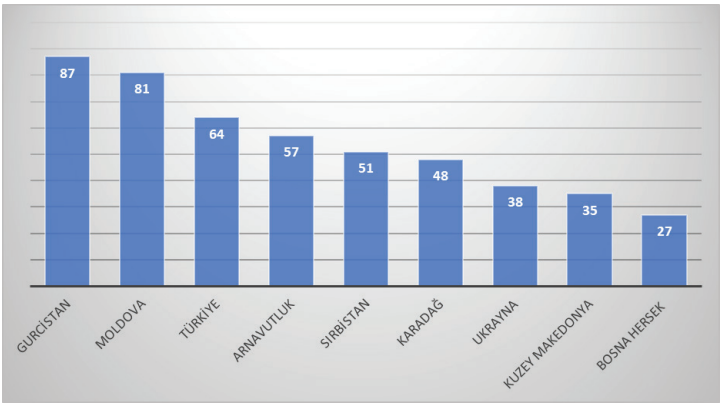
AB Aday ülkeler 'de denetim ve gözetim mekanizmalarını iyileştirmek amacıyla öne çıkan konu başlıkları şunlar olmuştur; yasama organı, yürütmenin bütçe teklifi sunulmadan önce bütçe politikasını tartışmalı ve yaklaşan bütçe için önerileri onaylamalıdır. Yasama komitesi, yıl içi bütçe uygulamasını incelemelidir. Benzer şekilde belirli bir zaman dilimi içerisinde, yasama komitesinin denetim raporunu incelemesi beklenmektedir. Bulguları içeren raporların çevrimiçi olarak yayınlaması ve kamuoyunun bilgisine sunulması gerekmektedir. Uygulamada, yürütme organının bütçe yılı içerisinde yürürlüğe giren bütçede belirtilen fonları idari birimler arasında aktarması öncesinde yasama organına danışılması gerekmektedir. Bu konuda yasal düzenlemeye gerek duyan ülkeler bulunmaktadır. Yüksek Denetim Kurumlarının bağımsızlığını güçlendirmek ve denetimlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Denetim süreçlerinin bağımsız kuruluşlar tarafından incelenmesinin sağlanması önerilmektedir. Yaşanılan temel sorun yasalarda tanımlanan bazı işlemlerin fiili olarak fonksiyonunu yerine getirememesi ve adeta şekil koşulunu yerine getirmiş olmak için yapılmadır. Bu bütçenin temel felsefesi ve ilkeleri ile uyuşmamaktadır.

6.ŞEFFAFLIK ÖLÇÜTÜNE GÖRE AB'NE ADAY ÜLKELERİNİN BÜTÇE SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

OBS'nin üçüncü bölümünde merkezi hükümetin kamu kaynaklarını nasıl topladığı ve harcadığı hakkındaki bilgilere kamu erişimini ve şeffaflığı ölçmektedir. 109 eşit ağırlıklı gösterge kullanarak sekiz temel bütçe belgesinin çevrimiçi erişilebilirliğini, zamanlamasını ve kapsamlılığını değerlendirerek her ülkeyi 0 ila 100 arasında bir ölçekte puanlamıştır. 61 veya üzeri bir şeffaflık puanı, bir ülkenin bütçe hakkında kamuoyunu bilgilendirmek için yeterli materyal yayınladığını göstermektedir. Tablo-3'de AB'ne üye ülkelerin şeffaflık puanları görülmektedir.

AB Aday ülkelerinin ülkenin bütçe hakkında kamuoyunu bilgilendirmek için yeterli materyal yayınlayıp yayınlamadıklarını gösteren puanlamada 61 ve üzeri yeterli puanı alan ülkeler Gürcistan (87), Moldova (81), Türkiye (64) olmuştur. Sınırlı şeffaf belge üreten ülkeler Arnavutluk (57), Sırbistan (51), Karadağ (48) olurken yeterli şeffaflığa sahip olmayan ülkeler Ukrayna (38), Kuzey Makedonya (35) ve Bosna Hersek (27) olmuştur.

Grafik-3: AB Aday Ülkelerde Bütçe Şeffaflığı Puanları



0-40: Düşük-Yetersiz Şeffaflık 41-60 : Sınırlı Şeffaflık 61-100 : Yeterli Şeffaflık

Kaynak: International Budget Partnership (IBP) 2023 verilerine dayanarak tarafımızdan derlenmiştir. https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results

Küresel bütçe şeffaflığı 2008'den bu yana %24 artmıştır ancak anlamlı kamu katılımına izin vermek için yeterli puan kabul edilen 61 veya üzeri puanın altındadır ve küresel ortalama 45 puandır. Yasama denetimi yeterli seviyelerin çok altındadır ve kamu katılımı ender rastlanmaktadır.

Tablo-6: AB Aday Ülkelerin Bütçe Şeffaflık Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi

	ARN	UKR	MOL	GÜR	K. MAK	KRD	SRB	TR	BH
Bütçe Öncesi Beyan	1	9	1	1	9	1	1	1	0
Yöneticinin Bütçe Teklifi	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Yürürlüğe Giren Bütçe	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vatandaş Bütçesi	0	9	1	1	9	0	1	0	0
Yıl İçi Raporlar	1	0	1	1	1	1	1	1	0
Yıl Ortası İncelemesi	1	9	1	1	9	9	9	1	9
Yıl Sonu Raporu	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Denetim Raporu	1	0	1	1	1	1	1	1	1

(0) Geç Yayımlandı veya Çevrimiçi Yayımlanmadı veya Sadece Dahili Kullanım İçin Üretildi (1) Halka Açık (9) Üretilmedi

Aday ülkelerin 2023 verilerine göre bütçe sürecinde şeffaflık gereği üretilen belgelerin türlerine göre baktığımızda Gürcistan ve Moldovya'nın belgelerin tamamını ürettiği görülmektedir. Kuzey Makedonya ve Ukrayna ise bu konuda en başarısız ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Daha önceki yıllarda Ukrayna'nın bu belgeleri ürettiği gözlenmiştir. Şubat 2022'de Rusya, Ukrayna arasında başlayan savaş sonucunda Ukrayna Hükümeti sıkıyönetim ilan etmiştir ve standart bütçe prosedürlerini askıya almıştır. Bu değişiklikler, Ukrayna'nın Açık Bütçe Anketi 2023'teki bütçe şeffaflığı, gözetimi ve kamu katılımı puanlarında düşüşlere neden olmuştur.

Tablo-7 bütçe sürecinde şeffaflığı arttıracak önerilerin ülkelere göre dağılımını göstermektedir.

Tablo-7: AB Aday Ülkelerine Bütçe Şeffaflığını İyileştirme Yönündeki Öneriler

Bütçe Öncesi Beyanı, Vatandaş Bütçesinin zamanında yayınlanması, yasam organı bütçeyi değerlendirirken ve onaylanmadan önce çevrimiçi yayınlanması. Vatandaş Bütçesi'nin içeriği hakkında kamuoyunun görüşünü alınması ve Vatandaş Bütçesi'ni çeşitli kitlelere ulaşacak şekilde farklı medya türleri aracılığıyla yayınlanması.	Arnavutluk, Bosna Hersek , Kuzey Makedonya, Ukrayna, Gürcistan, Türkiye , Karadağ
Yürütme Bütçe Teklifine hükümetin mali durumu, makroekonomik tahminler ve yeni politika önerilerinin mevcut politikalardan farklı olarak harcamaları nasıl etkilediğine, mali risklere ilişkin veriler eklenmesi hükümetin mali durumu, vergi harcamaları ve performans ve politika hakkındaki bilgileri eklenmesi	Arnavutluk, Bosna Hersek, Kuzey Makedonya, Sırbistan , Moldova, Ukrayna, Gürcistan
Yıl Sonu Raporunda finansal olmayan ve finansal olan sonuçların tahmin ve gerçekleşmelerin karşılaştırmalarının eklenmesi.	Arnavutluk, Bosna Hersek, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Ukrayna, Türkiye, Karadağ
Bütçenin Uygulanmasına İlişkin Yıl Ortası Raporunun kapsamının genişletilmesi ve makroekonomik tahminlerin yanı sıra harcama, borçlanma ve borç tahminleri ve tüm yıl için gelirler hakkında daha ayrıntılı bilgiler eklenmesi	Arnavutluk, Bosna Hersek, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Moldova, Türkiye, Karadağ
Yöneticilerin düzelmesi istenen denetim önerilerini veya bulgularını için hangi adımları attığına ilişkin bir raporu kamuoyuna sunması	Arnavutluk
Bütçe Öncesi Beyanı, Yürütme Bütçe Teklifi'nin yasama organına değerlendirilmek üzere sunulmasından en az bir ay önce hazırlanıp yayınlanması	Bosna Hersek, Kuzey Makedonya

Yürütme bütçe teklifi'ne hükümetin mali durumunu ayrıntılı olarak açıklayan verileri ve politikaların farklı vatandaş grupları üzerindeki mali etkisini göstermek için alternatif harcama gösterimlerinin eklenmesi.	Kuzey Makedonya
Belgenin yayınlanmasından önce kamuoyunun bütçe bilgisi ihtiyaçlarını belirleyerek, ek yayımlama yöntemleri aracılığıyla duyurarak ve bütçe sürecinin ek aşamaları için basitleştirilmiş bütçe belgeleri yayınlanması	Sırbistan

IBP (2023) Country Result" https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results

Ülke raporlarının incelenmesi sonucu tarafımızca derlenmiştir.

Şeffaflık konusunda iki önemli belgede Vatandaş Bütçeleri ve Yıl İçi Raporlar yayımlanmasında sorunlar bulunmaktadır. Vatandaş Bütçeleri, insanların dahil olabileceği daha erişilebilir bir bütçe versiyonu üretmenin bir yoludur. Yıl İçi Raporlar, ülkelerin sosyal programlar ve toplumlar için önemli olan diğer sektörler için ilk bütçelere kıyasla az mı yoksa fazla mı harcama yaptıklarını değerlendirmek için fırsat sunmaktadır. Bu iki belgenin bütçe sürecinde anlamlı kamu katılımını teşvik etmede kritik rol oynayabilir. Ülkeler ayrıca, gerçek harcamalarda nasıl performans gösterdikleri konusunda geçmiş yılların tahmini ve gerçekleşme verilerini kullanarak yapabilirler. Yıl sonu raporlarının daha anlaşılır ve karşılaştırılabilir olması için finansal ve finansal olmayan tahmin ve gerçekleşmelerin karşılaştırmaların eklenmesinde önerilmektedir. Benzer şekilde başlangıçta bütçe tahminleri yapılırken mali risklere ilişkin veriler eklenmesi hükümetin mali durumu, vergi harcamaları ve performans ve politika hakkındaki bilgilerin kamuoyu ile paylaşılması bütçenin anlaşılmasına katkı yapacaktır. Ülkelerin yaklaşık üçte biri bütçe uygulamalarına ilişkin yıllık rapor yayımlamıyor olması şeffaflık açısından ciddi bir sorundur. Hükümetlerin gelir kaynaklarını nasıl elde ettikleri ve borçlanmanın kaynakları ve kullanım alanları ve maliyetleri hakkında yetersiz bilgi sunulmaktadır. (IBP,2024)

Tablo-8 Aday ülkelerin 2012-2023 döneminde gösterdiği gelişmeleri göstermektedir.

Tablo-8 : AB Aday Ülkelerinin Yıllara Göre Açık Bütçe Anket Puanlarının Değişimi

	2012	2015	2017	2019	2021	2023
Arnavutluk	47	38	50	55	52	57
Bosna Hersek	50	43	35	33	32	27
Gürcistan	55	66	82	81	87	87
Kuzey Makedonya	35	35	37	41	36	35
Moldova			58	57	65	81
Sırbistan	39	47	43	40	46	51
Türkiye	50	44	58	51	55	64
Ukrayna	54	46	54	63	65	38

IBP (2023) Country Result" https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results Ülke raporlarının incelenmesi sonucu tarafımızca derlenmiştir.

Açık bütçe puanlarının 12 yıllık süreçte değişimine baktığımızda en önemli gelişmenin Gürcistan'da olduğunu görüyoruz. 2012'de 55 olan puanı 2023 yılında 87'e çıkmıştır. Benzer şekilde önemli artış sağlayan ülkelerden biri de Moldova olmuştur. Arnavutluk, Sırbistan, Türkiye yukarı yönlü ama küçük değişimler yaşarken Bosna Hersek, Kuzey Makedonya ve Ukrayna bütçe şeffaflığı konusunda geri giden ülkeler olmuştur.

7. SONUÇ

2006'dan beri dünya çapında sivil toplum tarafından yürütülen Açık Bütçe Anketi, merkezi hükümet bütçelerinin açıklığı ve hesap verebilirliği hakkında bağımsız, kanıta dayalı ve kapsamlı bir değerlendirme şansı vermektedir. Verileri, mevcut şeffaflık, resmi denetim ve bütçe sürecine kamu katılımı düzeylerinin bir anlık görünümünü sunmakta ve zaman içinde meydana gelen değişimleri hakkında bir zaman serisi sunmaktadır. Açık Bütçe Anketi metodolojisi, Küresel Mali Şeffaflık Girişimi, Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Yüksek Denetim Örgütü, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ve Dünya Bankası tarafından oluşturulan yaygın olarak kabul görmüş uluslararası standartları ve normları kullanmaktadır. Açık Bütçe Anketi'nin bulguları genellikle diğer saygın kamu finans kuruluşları tarafından yayınlanan mali hesap verebilirlik açık bütçe gündemini ilerletmek, bütçe süreçlerini kamuoyunun bilgisine açmak, yenilik yapmak ve kamu kaynaklarının kamu çıkarları için kullanılmasını sağlamak ve bütçenin sadece bürokratik ve siyasi mekanizmanın karar verdiği bir süreçten halkın ve gözlemci gruplarında rol aldığı bir sürece evrilmesi gerekmektedir. Bu değerleri savunan politik, sivil, akademik kişi ve grupların toplumun desteğini sağlaması ve uygulanabilir

bir bütçeye dönüşmesinin toplumsal faydası yüksek olacaktır.

Bütçe öncesi müzakereler ve bütçe uygulaması sırasında bütçe sürecine kamu ve sivil katılımını daha da güçlendirmek amacıyla bütçe oluşturma ve uygulama sürecinde, katılımda bulunmak isteyen sivil toplum örgütlerini veya kamuoyunu dahil edecek mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Dezavantajlı, savunmasız ve yeterince temsil edilmeyen topluluklarla doğrudan veya onları temsil eden sivil toplum örgütleri aracılığıyla aktif olarak etkileşim kurulması katılımcılığı teşvik edecektir.

Bütçe teklifinin onaylanmasından önce yapılacak görüşmeler ve müzakerelerde kamuoyundan veya sivil toplum örgütlerine söz hakkı verilmesi, denetim raporuna ilişkin kamuoyunun veya sivil toplum örgütlerinin üyelerinin tartışmalara taraf olması ve resmi olarak buna izin verilmesi kamuoyunun ilgili denetim çalışmalarına katkıda bulunmasını sağlayacak resmi mekanizmalar oluşturması gerekmektedir. Denetim süreçlerinin bağımsız bir kuruluş tarafından incelenmesi şeffaflığa eşsiz katlılar yapacaktır.

Bütçe oluşturma sürecinde kamuoyuyla istişarelerde bulunmak bile önemli bir adımdır. Bütçe uygulamasının izlenmesine yönelik pilot mekanizmalar bu konuda cesur adımlar atılması ile sonuçlanabilecektir. Denetim ve gözetim görevini yerine getiren Sayıştay'ın bağımsızlığını güçlendirmek ve denetimini iyileştirmek için yüksek denetim kurumunun, bağımsız bir organ olarak kendine atfedilen görevlerini yerine getirebilmesi için yeterli finansmana sahip olması gerekir. Her türlü yönlendirme, siyasal veya başka baskı ve yönlendirmelere karşı korunaklı hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aristoteles (2020) Politika 2.Baskı , Çev: Özgüç Orhan Pinhan Yayıncılık,İstanbul

Avrupa Birliği Konseyi (2025) AB'nin genişleme süreci nasıl işliyor? Online Erişim: https://www.consilium.europa.eu/es/policies/how-enlargement-works/

De Renzio, P., & Masud, H. (2011). Measuring and promoting budget transparency: The open budget index as a research and advocacy tool. Governance, 24(3), 607-616.

Dudley, D. (2020). European Union membership conditionality: the Copenhagen criteria and the quality of democracy. Southeast European and Black Sea Studies, 20(4), 525–545. https://doi.org/10.1080/14683857.2020.1805889

EU(2024) Enhancing Fiscal Transparency through Participatory Budgeting in the EU, Bureau decision date: 18/01/2024, Reference ECO/643-EESC-2024-2024-00571 Online Erişim: https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/enhancing-fiscal-transparency-through-participatory-budgeting-eu#downloads

Gray, C.W.(1988) World Bank. Poverty Reduction, & Economic Management. (1998). Public expenditure management handbook. World Bank Publications, Washington, DC,

GIFT (2024) About The Guide And Public Participation Principles The Global Initiative for Fiscal Transparency https://fiscaltransparency.net/public-participation-principles-and-guide/

Harrison, T. M., & Sayogo, D. S. (2014). Transparency, participation, and accountability practices in open government: A comparative study. Government information quarterly, 31(4), 513-525.

Heald, D. (2013). Strengthening fiscal transparency. In The international handbook of public financial management (pp. 711-741). London: Palgrave Macmillan UK.

IBP (2023a) International Budget Partnership, Guide To The Open Budget Questionnaire: An Explanation of The Questions And The Response Options

IBP (2023) Country Result" https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results

IBP (2024) Open Budget Survey 2023 Partners, 9th Edition, https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/IBP-OBS-Global-Report-2023-v4-Final-Artwork.pdf

International Monetary Fund (2007a) Code of Good Practice for Fiscal Transparency. Washington, DC: International Monetary Fund.

International Monetary Fund (2007b) Manual for Fiscal Transparency. Washington, DC: International Monetary Fund.

OBS(2023) Open Budget Survey 2023 Methodology, https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/IBP-OBS-Methdology-Note-2023.pdf

OECD (2002) Best Practices in Budget Transparency. Paris: OECD.

Shah, Anwar, ed. (2007) Performance accountability and combating corruption. World Bank Publications, 2007.

Sundelson, Jakob W. 1935. "Budgetary Principles. Political Science Quarterly **50** (2): 236–263.

Uysal, C. (2001). Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler. Akdeniz İİBF Dergisi, 1(1), 140-153.